

ПЕРСПЕКТИВНІ МОДЕЛІ ЗАПОВІДНОЇ І ЕКОЛОГІЧНОЇ МЕРЕЖ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ЧОРТКІВСЬКОГО РАЙОНУ

У публікації основна увага привернута удосконаленню функціонально-просторової структури заповідної і екологічної мереж адміністративного району (АР). Виокремлено ключові і сполучні території в межах ландшафтних районів, означені перспективні заповідні об'єкти, елементи екомереж територіальних громад (ТГ). Розраховані показники наявної і перспективної заповідності ТГ, АР. Створено інтегральну картосхему-модель заповідної і екологічної мереж.

Ключові слова: заповідна мережа, екомережа, адміністративний район, територіальна громада.

Постановка науково-практичної проблеми, актуальність і новизна дослідження. Концепція екомережі реалізована в Україні на національному і регіональних рівнях в період з 2000 до 2015 років. Не зважаючи на закінчення терміну дії Закону України «Про загальнодержавну програму формування і розвитку національної екологічної мережі за період 2000 – 2015 років» в рамках програми залащились не вирішеними низка завдань рівня нових адміністративних районів і територіальних громад. Власне тих рівнів, на яких базові елементи екомереж отримують своє метричне відображення і екомережева система наповнюється конкретним змістом. З даними елементами можна проводити ренатуралізаційні заходи, відводити на місцевості ширину природоохоронних зон в межах річкових екокоридорів, відновити зв'язок між складовими ділянками ключових територій, встановити конфігурації і закріпити на місцевості межі захисних територій тощо. Тому можна вважати, що на зміну кабінетного моделювання схем національної і регіональних екомереж розпочинається етап обґрунтування і виокремлення на місцевості (візуального моделювання). При цьому необхідно до складу елементів екомережевих моделей ввести не тільки ареали природної рослинності, а й конфігурацію численних перспективних для заповідання територій та об'єктів, запропонованих до створення місцевими фахівцями з охорони природи, активістами-природоохоронцями територіальних громад.

Аналіз останніх публікацій за темою дослідження. Перша капітальна наукова праця в галузі обґрунтування екомережевої стратегії була опублікована в Україні у 1999 році, в якій поданий детальний опис особливостей природи та запропоновані методологічні підходи до напрацювання схем екомережі України [17]. В період 1999-2004 років з'явилась низка статей, присвячених проблемам формування екомережі. Концептуальні основи формування національної екомережі України розкрили у своїй публікації А. Ткачов, І. Іваненко [20]. Питання теорії і методології досліджень ландшафтних передумов і чинників розбудови екомережі України розглянуті В.Т. Гриневецьким [7], роль міждержавних природно-заповідних територій у системі екомережі – Т. Л. Андрієнко [1], проблеми збереження ландшафтного різноманіття Західного Поділля у контексті формування регіональної екомережі висвітлено у публікації Л.П. Царика [23], ландшафтний каркас як просторова й структурна основи екомережі розглянуті у праці І. А. Байдікова, В.М. Пащенко [2], еколого-географічні підходи до організації екомережі Запорізької області обґрунтовані у публікації В. Воронки [5], аналіз концепції ландшафтного різноманіття в контексті формування національної екомережі проведений А. Домаранським [8]. Дискусійна праця під назвою «Екологічна мережа чи еколандшафтна мережа» опублікована В. Коржиком у 2004 році [12]. Працю «Регіональна екологічна мережа як фактор оптимізації ландшафтів Івано-Франківської області» опублікував М.М. Приходько [14]. Теоретичні та практичні аспекти формування екомережі на прикладі Миколаївської області України розглянуті у праці О. Деркач, Г. Коломієць, В. Костишин [20]. У 2004 році колективом авторів опублікована одна із базових монографій, в якій розроблено методологію, загальну стратегію і методи проектування екомережі басейну Дніпра. На засадах басейнового підходу відпрацьовані теоретичні, методичні і прикладні аспекти реалізації міжпредметного дослідження екомереж [28].

Важливою науково-методичною працею першого періоду розробки екомережевої концепції були методичні рекомендації з розробки регіональних схем екомережі [Т. Андрієнко-Малюк, Л. Вакаренко, Є. Гребенюк та ін.] (2004), які дали можливість уніфікувати методичні підходи формування схем регіональних

екомереж в Україні [22].

Наступний етап реалізації екомережевої стратегії на теренах України розпочався з часу захисту перших кандидатських дисертацій, захищеної зі спеціальності 11.00.11 «Конструктивна географія і раціональне використання природних ресурсів» з географічних засад формування екомережі Тернопільської області П.Л. Цариком та публікацією автором одноосібної монографії у 2005 році [27]. Н. П. Корогодою у цей період захищено кандидатську дисертацію на тему: «Методика геоінформаційного математично-картографічного моделювання проектної регіональної екомережі в басейні Росі». У 2006 році опубліковано працю «Геоінформаційне моделювання екомережі» В. М. Самойленка, Н. П. Корогоди, в якій розкрито засади геоінформаційного математично-картографічного моделювання регіональної екомережі, наведено типологічні класифікації її елементів [19].

З проблем обґрунтування схем екомереж, їх місця і ролі у національній і регіональних природно-господарських системах підготовлено кілька монографій, захищено ряд докторських і кандидатських дисертацій. Зокрема, у 2007 році П. М. Бойко захистив кандидатську дисертацію «Просторово-часова структура біоценозів Нижньодніпровського екокоридору», у 2009 році Л.П. Царик опублікував монографію «Конструктивно-географічні засади формування і розвитку регіональних природоохоронних систем: концептуальні підходи, практична реалізація» на матеріалах Подільського регіону [23] та у 2010 році захистив докторську дисертацію. Зарубіною А. В. захищено кандидатську дисертацію на тему: «Географічні основи формування та розвитку регіональної екомережі на території Кіровоградської області».

В наступні роки захищені кандидатські дисертації «Флористичні принципи і критерії формування регіональної екомережі Донецької області» (О. Г. Муленкова, 2011); «Комплексне обґрунтування регіонального ландшафтного каркасу екомережі антропогенно змінених територій та акваторій» (І. А. Байдіков, 2011), докторська дисертація О. В. Мудрака «Структурно-функціональні особливості реалізації регіональної екомережі в контексті стратегії збалансованого розвитку» (2012).

У 2012 році проф. О. М. Байрак підготовлено звіт про стан виконання «Загальнодержавної програми формування екомережі України за 2006-2010 роки», за результатами якого в Мінекології опубліковано національну доповідь. Наведені матеріали свідчать про під-

готовку схем екомереж та формування їх елементів загальнодержавного та регіонального рівнів в межах природних зон України, основних регіонів, адміністративних областей, м. Києва.

У 2014 – 2019 роках захищено кандидатські дисертації: З. К. Карпюк «Внутрішня функціональна структура екологічної мережі Волинського Полісся (у межах Волинської області)» (2014); С. М. Конякіна «Регіональна екомережа Черкаської області: географічні засади формування і розвитку» (2015); О. С. Омельчук «Заплавні фітосистеми у структурі річково-долинних коридорів екомережі Закарпаття» (2016); О. О. Статівки «Правовий режим природно-заповідного фонду як складового елементу екологічної мережі України» (2018); В. М. Кондратюк «Правовий режим земель національної екологічної мережі України» (2019). З наведеної тематики дисертацій можна зробити висновок, що в цей період акценти робилися на деталізації просторового аспекту структури екомереж та річково-долинних систем, постановці і частковому вирішенню правових питань формування і функціонування базових елементів екомереж.

На етапі 2011 – 2020 років створено схеми локальних екомереж Києва, Севастополя, Тернополя [27], Хмельницького, Вінниці, Кременчука, Могилів-Подільського, адміністративних районів: Чернігівського Запорізької області, Муровано-Куриловецького та Могилів-Подільського Вінницької області,

Подібні дослідження ведуться і в зарубіжних країнах Європейського Союзу. Так, наприклад, у Словаччині [30] і Польщі [31] цим питанням присвячені вказані праці.

Праці 20-х років присвячені проблемам реалізації екомережевого підходу на рівні великих міст, нових адміністративних районів, зокрема Кременецького району Тернопільській області [26], територіальних громад [23].

Викладення основного матеріалу. Нові адміністративні райони (АР) представляють собою економічні мікрорайони – цілісні економічні утворення в межах економічних підрайонів, якими в рамках Подільського економічного району є адміністративні області. Тому, створену схему екомережі Тернопільської області (2005, 2006) потрібно творчо конструювати з урахуванням нових реалій природозаповідання та поділу АР на територіальні громади (ТГ). Так, в межах адміністративних районів, при обґрунтуванні локальних ключових територій необхідно враховувати заповідні території площею близько 500 га, серед яких потенційними є перспективні регіональні ландшафтні парки

(Бариський, Борщівський, Скала-Подільський) з площами заповідних зон від 100 до 300 га, а також перспективні ландшафтні заказники відповідних площ (табл.1).

У відповідності з положеннями «Стратегії біорізноманіття ЄС до 2030 року» (2022), щонайменше 30% суходолу і 30% морських акваторій повинні стати заповідними. Окрім того, принаймні третина цих заповідних територій (10%) повинні бути під режимом суворої охорони (біосферні резервати). В Україні на національному рівні пересічний показник заповідності становить близько 7%, в Тернопільській області – близько 10%, в Чортківському адмінрайоні – 13,98%, а у частини територіальних громад (ТГ) Чортківського району – менше 1%. Така розбіжність показників заповідності, їх невідповідність світовим і європейським нормам ставить на порядку денному проведення наукових досліджень природозаповідання і охорони природи.

Особливо актуальною проблема ступеня заповідності територій стала після проведення реформи децентралізації, адже в деяких адміністративних районах і територіальних громадах рівень заповідності становить 0,5-5%. Це зумовлює необхідність наукових досліджень таких територій на предмет створення нових заповідних об'єктів. Тому вивчення сучасного стану рівня заповідності територіальних громад Тернопільської області (інших областей) є актуальним та важливим науково-практичним завданням. Подібні дослідження актуалізують дану проблему в інших регіонах України, особливо тих, які постраждали від військових дій, зумовлених російською агресією.

Варто зауважити, що заповідні території в Чортківському адміністративному районі представлені 10 із 11 заповідних категорій, наявних в Україні. Відсутньою є категорія біосферних заповідників. Ті заповідні об'єкти, які за заповідними площами перевищують показник у 1000 га виконують функції ключових територій загальнодержавного рівня. Важливо, щоб такі ключові території репрезентували кожен ландшафтний район області задля збереження не лише біотичного, а й ландшафтного різноманіття. Тому фахівцями заповідної справи внесена пропозиція про створення у АР 5 регіональних ландшафтних парків, 4 ландшафтних заказників і 1 пам'ятки природи площами понад 100 га, які здатні виконувати функції регіональних і локальних ключових територій екомережі. З позиції дотримання природоохоронних режимів на заповідних територіях за площею переважають категорії з суворим режимом природокористування. На більшості дрібноплощадних об'єктів природоохоронний режим мав би забезпечуватись управлінськими структурами населених пунктів, територіальних громад.

На рівні адміністративних районів екомережа представлена фрагментарно частиною регіональної екомережі обласного рівня з доповненням місцевими ключовими територіями площею 100- 500 га і локальними сполучними територіями.

Найбільш проблемною є ситуація з локальними фрагментами екомереж і базовими заповідними об'єктами. Ступінь заповідності (більше 10%) на рівні територіальних громад у 72,7% не відповідає встановленим природоохоронним нормам. (табл.1).

Таблиця 1

Наявні та перспективні заповідні об'єкти в межах територіальних громад Чортківського АР

№ з/п	Територіальна громада	Кількість заповідних об'єктів, од (існуюча/перспективна/разом)	Площа заповідних об'єктів, га (існуюча/перспективна/разом)	Заповідність існуюча %	Заповідність перспективна %	Збільшення, %
1.	Мельнице-Подільська	25/6/31	13816,74/47,62/13864,26	56,51	56,52	0,01
2.	Коропецька	10/1/11	3996,76/4000,0/7996,76	46,10	96,10	50,00
3.	Золотопотіцька	17/7/24	6226,5/2,18/6228,68	38,89	38,89	-
4.	Заліщицька	40/6/46	12703,15/61,56/12764,71	36,25	36,26	0,01
5.	Копичинецька	9/3/12	4504,92/24,5/2529,42	26,33	26,33	-
6.	Гусятинська	7/1/8	6133,74/0,02/6133,76	24,85	24,85	-
7.	Гримайлівська	7/1/8	5862,61/00,1/5862,62	17,72	17,72	-
8.	Товстенська	20/8/28	5582,12/1277,72/6859,84	16,49	20,26	3,77
9.	Борщівська	46/2/48	5262,13/300,02/5562,15	12,78	13,5	0,72
10.	Монастириська	19/12/31	4282,13/66,71/4348,84	9,08	9,09	0,01
11.	Заводська	9/2/11	662,90/82,0/744,90	7,31	8,21	0,90

12.	Бучацька	26/14/40	3133,71/2128,62/5262,33	5,99	10,06	4,07
13.	Нагірянська	11/2/13	821,93/85,0/906,93	4,55	5,00	0,45
14.	Хоростківська	4/-/-	747,52/-/-	4,05	4,05	-
15.	Чортківська	15/13/28	603,46/5047,2/5650,66	3,99	37,36	33,37
16.	Більче-Золотецька	14/12/26	395,67/79,14/474,81	3,80	4,56	0,76
17.	Іване-Пустенська	6/2/8	194,64/68,30/262,97	2,43	3,28	0,85
18.	Васильковецька	3/-/-	398,73/-/-	2,34	2,34	-
19.	Білобожницька	8/8/16	14,23/183,4/197,63	0,50	6,94	6,44
20.	Скала-Подільська	14/4/18	81,77/2520,12/2601,89	0,44	14,00	13,56
21.	Колиндянська	3/4/7	18,85/70,03/88,88	0,12	0,57	0,45
22.	Трибухівська	1/-/-	0,02/-/-	0,0002	0,0002	-
	Загалом	314/110/424	71162,1/16044,17/87206,27	13,98	17,1	3,15

Умовні позначення:

- ліси та інші лісовкриті площі;
  - луна, лучно-стєпова, лучно-болотна рослинність;
  - гідромережа;
  - відкриті заболочені землі;
  - ПРИРОДНИЙ ЗАПОВІДНИЙ ФОНД**
    - межі природного заповідника;
    - межі природних національних парків;
    - межі регіональних ландшафтних парків;
  - ЗАКАЗНИКИ**
    - ландшафтні;
    - геологічні;
    - гідрологічні;
    - лісові;
    - ботанічні;
    - іхтіологічні;
    - орнітологічні;
    - загальнозоологічні;
    - ентомологічні;
  - Пам'ятки природи**
    - комплексні;
    - геологічні;
    - гідрологічні;
    - ботанічні;
    - ботанічні (одинокі дерева);
    - зоологічні;
    - парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва;
    - ботанічні сади;
    - дендрологічні парки;
    - заповідні урочища.
  - перспективні заповідні об'єкти
  - межі області
  - межі районів
  - межі громад
  - районні центри
  - центри громад
- 1 - номер в таблиці

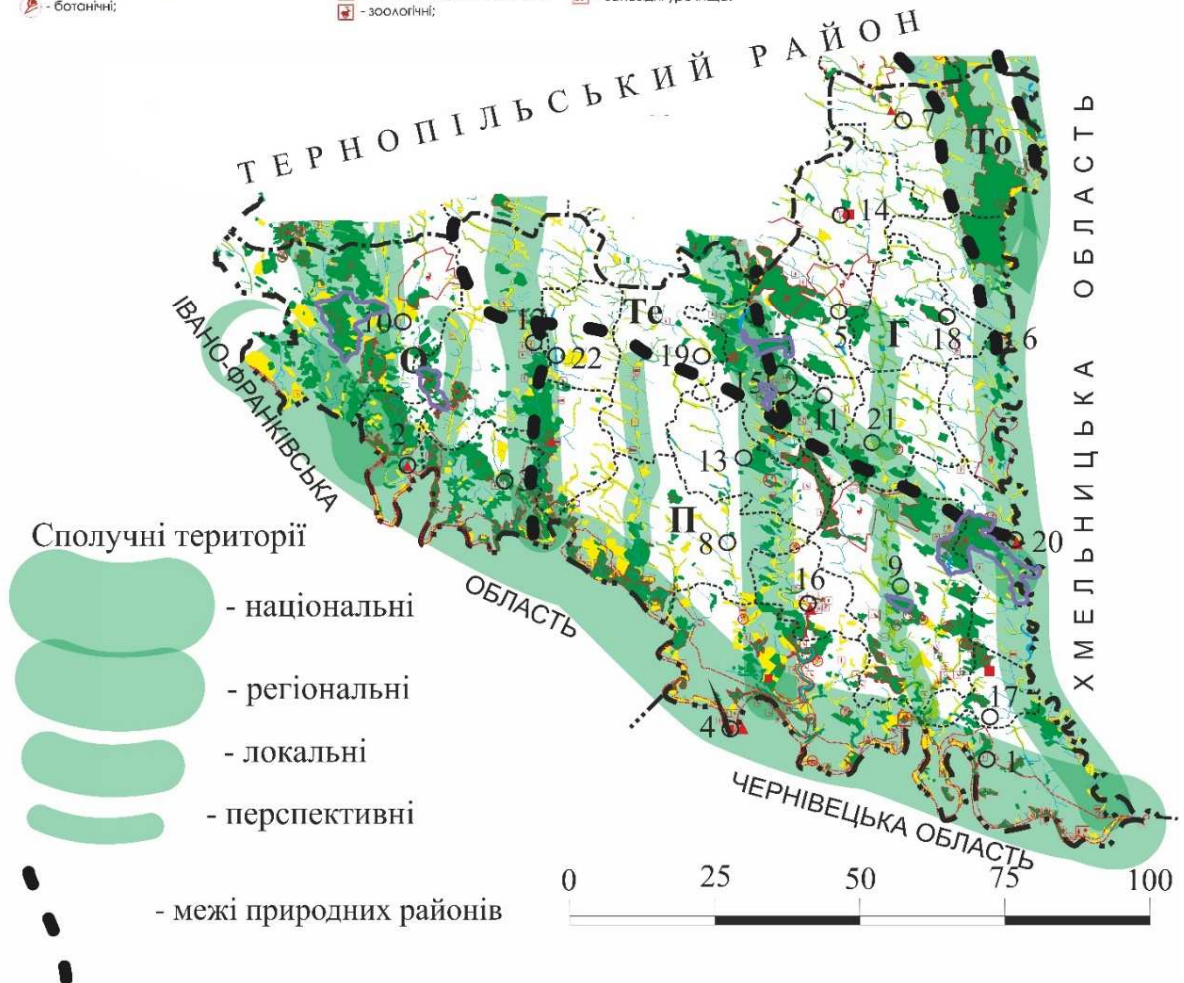

Рис.1. Екомережа Чортківського району

Дрібноплощадні перспективні заказники та пам'ятки природи (98 позицій) дозволять збільшити заповідність територіальних громад, а з позицій їх ролі у екомережі АР формуватимуть нову конфігурацію сполучних територій (субмеридіонального спрямування) таких як: Золотолипська регіональна, Барієцька локальна, Коропецька локальна, Стрипська регіональна, Джуринська локальна, Серетська регіональна, Нічлавська локальна, Збруцька регіональна, Дністерська національна субширотна сполучна територія, Товтрова регіональна (субширотна),

(рис.1).

Водночас перспектива створення заповідних територій площею понад 100 га (табл.2) дасть можливість запроєктувати в їх межах ключові території регіонального та локального рівнів (рис.1). Територіальна організація екомережі є сталою з незначними новаціями, пов'язаними зі створенням великоплощадних заповідних територій. Тому, найістотніші зміни базових елементів регіональних мереж відбуватимуться в межах територіальних громад.

Таблиця 2.

Перспективні заповідні об'єкти територіальних громад Чортківського адміністративного району площею більше 100 га

№ з/п	Громада	Назва об'єкту	Площа ,га	Площа перспективних заповідних об'єктів
1	Бучацька	Регіональний ландшафтний парк «Барішський»	2000,0	2128,62
2	Борщівська	Регіональний ландшафтний парк «Лісова пісня»	300,0	300,02
3	Чортківська	Регіональний ландшафтний парк «Середньосеретський» Ландшафтний заказник «Бердо» Ландшафтний заказник «Моклеків- Костьолисько» Ландшафтний заказник «Ліс Мордова»	4000,0 100,0 104,9 479,0	5047,20
4	Товстенська	Ландшафтний заказник «Над Джурином» Ботанічна пам'ятка природи «Урочище Чагор»	954,0 210,0	1277,72
5	Скала-Подільська	Регіональний ландшафтний парк «Надзбручанське Поділля»	2500,0	2520,12
6	Коропецька	Регіональний ландшафтний парк «Лемківське село»	4000,0	4000,00

Важливо при цьому дотримуватися принципу збереження не лише біотичного, а й ландшафтного різноманіт'я (репрезентувати ландшафтне різноманіття природних районів хоча би однією ключовою територією).

Висновки та перспективи використання результатів дослідження. Результати проведених досліджень дають можливість зробити такі висновки. Екомережа Чортківського адміністративного району представляє собою ранг підсистеми регіональної екомережі Тернопільської області. Базовими її структурними елементами виступають: 2 ключові території національного рангу (Медоборська і Заліщицька), 5 ключових територій регіонального рангу (Яблунівська, «Дача Галілея», Шупарська, перспективні Бариська, Скала-Подільська, Борщівська, Коропецька, Середньосеретська) і локального рангу (Над Джурином, Чагор, Мокл-

еків, «Ліс Мордова»).

Сполучною національною територією є Дністровська, регіональними (Товтрова, Збруцька, Серетська, Стрипська, Золотолипська). Локальними сполучними територіями виступатимуть (Бприська, Джуринська, Нічлавська, Серетсько-Збруцька). У зв'язку зі створенням і перспективою створення нових заповідних територій та об'єктів відбуватиметься зміна конфігурацій переважно сполучних і захисних територій, а також наповнення заповідними об'єктами територіальних громад. (Коропецької, Золотопотіцької, Заліщицької, Чортківської, Гусятинської).

Формування оновлених моделей заповідної та екологічної мережі адміністративного району сприятиме оптимізації ландшафтно-екологічної організації території.

Література:

1. Андрієнко Т.Л. Міждержавні природно-заповідні території – важлива складова екологічної мережі / Екол. вісн. К. ВЕЛ, 2003. С.2-5, 7-8.
2. Байдіков І.А., Пащенко В.М. Ландшафтний каркас як просторова й структурна основа екомережі / Укр. географ. журнал. К.:Видавн. дім “Академперіодика”, 2004. №3, С. 44-50.
3. Брусак В., Гнатюк Р., Зінько Ю. Перспективи формування природоохоронної системи Поділля. Наукові записки ТДПУ. Серія: географія. Тернопіль: Видавн. відділ ТДПУ, 1998. № 2, С.180-187.
4. Ващишин М. Я. Спеціальні принципи правового регулювання у сфері формування збереження національної екомережі. Наук. вісн. Львівського держ. ун-ту внутр. справ. Серія юридична. №2. Львів, 2015.С. 80 – 87.
5. Воронка В. Еколого-географічні підходи до організації екомережі Запорізької області. Наукові записки ТДПУ. Серія: географія. Тернопіль: Редакційно-видавн. відділ ТДПУ, 2004. № 2 (1). С. 206-211.
6. Всеєвропейська стратегія збереження біологічного та ландшафтного різноманіття. К.: Авалон, 1998. 52 с.
7. Гриневецкий В.Т. Поняття екомережі та основні напрями її ландшафтознавчого обґрунтування в Україні/ Укр. геогр. журнал, 2002. № 4, С.62-67.
8. Домаранський А Концепція ландшафтного різноманіття в контексті формування національної екомережі / Україна: географічні проблеми сталого розвитку. В 4-х т. К.:ВГЛ Обрії. 2004. Т.2. С. 82-84.
9. Екомережа України та її природні ядра [Ю.Р. Шеляг-Сосонко, В.С. Ткаченко, Т.Л. Андрієнко, Я.І. Мовчан]/ Український ботанічний журнал. К.: Видавничий дім „Академперіодика”, 2005. т. 62, № 2. С. 142-157.
10. Кагало О.О. Розбудова екологічної мережі в Україні: принципи, проблеми, перспективи / Матеріали дев'ятої наукової конференції молодих учених «Наукові основи збереження біотичної різноманітності» (Львів, 1–2 жовтня 2009). Л. : Інститут екології Карпат НАН України, 2009. С.10–13.
11. Концепція трансєвропейських природоохоронних поясів та розбудова екологічної мережі в Україні. [Ю.Зінько, Я.Кравчук, В.Брусак, В.Казаков]. Україна та глобальні процеси: географічний вимір. [Зб. наук. праць. В 3-х т.] Київ-Луцьк: Ред.-вид. від. „Вежа” Волин. Держ. Ун-ту ім. лесі Українки 2000 № 3,С. 24 -27.
12. Коржик В. Екологічна мережа чи еколандшафтна мережа./ Україна: географічні проблеми сталого розвитку. В 4-х т. К. ВГЛ Обрії, 2004). № 2, С.58-60.
13. Мовчан Я.І. Екомережа України: обґрунтування структури та шляхів втілення. Конвенція про біологічне різноманіття: громадська обізнаність і участь К. Зелена Україна, 1997. С.98-110.
14. Приходько М.М. Регіональна екологічна мережа як фактор оптимізації ландшафтів Івано-Франківської області. Наукові записки ТДПУ. Серія: географія. Тернопіль: Видавн. відділ ТДПУ . 2004 № 2 (1), С.215-221.
15. Регіональна екомережа Полтавщини. За наук. ред. О.М. Байрак. Полтава. Верстка, 2010 214 с.
16. Розбудова екомережі України /За ред. Ю.Р. Шеляг-Сосонка. К: Програма розвитку ООН. Проект “Екомережі”, 1999.127 с..
17. Розвиток заповідної справи в Україні і формування Пан’європейської екологічної мережі. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Рахів, 11-13 листопада 2008). Ред. колег. Гамор Ф.Д. (відп. ред.) та ін.. Рахів, 2008. 510 с.
18. Самойленко В.М., Корогода Н.П. Геоінформаційне моделювання екомережі. К. Ніка-Центр, 2006 224 с.
19. Теоретичні та практичні аспекти формування екомережі на прикладі Миколаївської області України [О. Деркач, Г. Коломієць, В. Костишин та ін.]. Наукові записки ТДПУ. Серія: географія. Тернопіль: Вид. відділ ТДПУ. 2004. № 2 (1), С.211-215.
20. Ткачов А., Іваненко І. Концептуальні основи формування національної екомережі України / Рідна природа. К. ТОВ „АДЕФ-Україна”. 2000. № 2, С. 50-55.
21. Фаріон Ю.М., Чехній В.М. Ландшафтознавчі аспекти створення екомережі України/ Український географічний журнал. К. Вид. дім „Академперіодика” 2004. № 3, С.36-43.
22. Формування регіональних схем екомережі. Методичні рекомендації [Т.Андрієнко, А.Малюк, Л.Вакаренко, Є.Гребенюк та ін.]. К. 2004. 76 с.
23. Царик Л.П. Географічні засади формування і розвитку природоохоронних систем Поділля: концептуальні підходи, практична реалізація. Тернопіль. Підручн. і посібн.,2009. 320 с..
24. Царик Л.П., 2003. Збереження ландшафтного різноманіття Західного Поділля у контексті формування регіональної екомережі. Роль природно-заповідних територій Західного поділля та Юри Ойцовської у збереженні біологічного та ландшафтного різноманіття. [Збірник наукових праць.] Гримайлів-Тернопіль. Лілея, 107–114.
25. Царик Л., Ковальчук І., Царик П., Кузик І., Царик В. Природоохоронні стандарти ЄС – національні і регіональні реалії. К. УГЖ. 2023 № 4.. С.
26. Царик Л., Кузик І., Царик П. Сучасний стан та перспективи розвитку природно-заповідного фонду Кременецького району Тернопільської області / GLOBAL AND REGIONAL ASPECTS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENTCOPENHAGEN, DENMARKMarch26-28, 2023. COPENHAGEN 2023. S.306-318.
27. Царик Л.П., Царик П.Л. Локальна екомережа м. Тернополя. Екологічний бюлетень м. Тернополя. Тернопіль. Терно-граф, 2014. С.107- 195.
28. Царик П.Л. Регіональна екомережа: географічні аспекти формування і розвитку (на матеріалах Тернопільської області). Тернопіль. Ред.-видавн. відділ ТНПУ, 2005 172 с..
29. Шеляг-Сосонко Ю.Р., Гродзинський М.Д., Романенко В.Д., Концепція, методи и критерии создания экосети Украины К.: Фитосоциоцентр, 2004. 144 с.
30. Biodiversity strategy for. URL: https://ec.europa.eu/environment/strategy/biodiversity-strategy-2030_en
31. Navrh narodnej ekologickej siete Slovenska – neconet. Bratislava, 1996. 371 s.
32. Strategia wdrażania krajowej sieci ekologicznej ECONET-Polska. Warszawa, 1998. 272 s.

References:

1. Andriienko T.L. Mizhderzhavni pryrodno-zapovidni terytorii – vazhlyva skladova ekolohichnoi merezhi / Ekol. visn. K. VEL, 2003. S.2-5, 7-8.
2. Baidikov I.A., Pashchenko V.M. Landshaftnyi karkas yak prostorova y strukturna osnova ekomerezhi / Ukr. heohraf. zhurnal. K.:Vydavn. dim “Akademperiodyka”, 2004. №3, S. 44-50.
3. Brusak V., Hnatiuk R., Zinko Yu. Perspektyvy formuvannia pryrodokhoronnoi systemy Podillia. Naukovi zapysky TDPU. Serii: heohrafiia. Ternopil: Vydavn. viddil TDPU, 1998. № 2, S.180-187.
4. Vashchysyn M. Ya. Spetsialni pryntsypy pravovoho rehuliuвання u sferi formuvannia zberezhenia natsionalnoi ekomerezhi. Nauk. visn. Lvivskoho derzh. un-tu vnutr. sprav. Serii yurydychna. №2. Lviv, 2015.S. 80 – 87.
5. Vorovka V. Ekoloho-heohrafichni pidkhody do orhanizatsii ekomerezhi Zaporizkoi oblasti. Naukovi zapysky TDPU. Serii: heohrafiia. Ternopil: Redaktsiino-vydavn. viddil TDPU,2004. № 2 (1). S. 206-211.
6. Vseievropeiska stratehiia zberezhenia biolohichnoho ta landshaftnoho riznomanittia. K.: Avalon, 1998. 52 s.
7. Hrynevetskyi V.T. Poniattia ekomerezhi ta osnovni napriamy yii landshaftoznavchoho obgruntuvannia v Ukraini/ Ukr. heohr. zhurnal, 2002. № 4, S.62-67.
8. Domaranskyi A. Kontsepsiia landshaftnoho riznomanittia v konteksti formuvannia natsionalnoi ekomerezhi / Ukraina: heohrafichni problemy staloho rozvytku. V 4-kh t. K.:VHL Obrii. 2004. T.2. S. 82-84.
9. Ekomerezha Ukrainy ta yii pryrodni yadra [Iu.R. Sheliah-Sosonko, V.S. Tkachenko, T.L. Andriienko, Ya.I. Movchan]/ Ukrainysky botanichnyi zhurnal. K.: Vydavnychi dim „Akademperiodyka”, 2005. t. 62, № 2. S. 142-157.
10. Kahalo O.O. Rozbudova ekolohichnoi merezhi v Ukraini: pryntsypy, problemy, perspektyvy / Materialy deviatoi naukovo konferentsii molodykh uchenykh «Naukovi osnovy zberezhenia biotychnoi riznomanitnosti» (Lviv, 1–2 zhovtnia 2009). L. : Instytut ekolohii Karpat NAN Ukrainy, .2009. S.10–13.
11. Kontsepsiia transievropeyskykh pryrodokhoronnykh poiasiv ta rozbudova ekolohichnoi merezhi v Ukraini. [Iu. Zinko, Ya. Kravchuk, V. Brusak, V. Kazakov]. Ukraina ta hlobalni protsesy: heohrafichni vymir. [Zb. nauk. prats. V 3-kh t.] Kyiv-Lutsk: Red.-vyd. vid. „Vezha” Volyn. Derzh. Un-tu im. lesi Ukrainky 2000 № 3,S. 24 -27.
12. Korzhyk V. Ekolohichna merezha chy ekolandshaftna merezha./ Ukraina: heohrafichni problemy staloho rozvytku. V 4-kh t. K. VHL Obrii, 2004). № 2, S.58-60.
13. Movchan Ya.I. Ekomerezha Ukrainy: obgruntuvannia struktury ta shliakhiv vtilennia. Konventsii pro biolohichne riznomanittia: hromadska obiznanist i uchast K. Zelena Ukraina, 1997. S.98-110.
14. Prykhodko M.M. Rehionalna ekolohichna merezha yak faktor optymizatsii landshaftiv Ivano-Frankivskoi oblasti. Naukovi zapysky TDPU. Serii: heohrafiia. Ternopil: Vydavn. viddil TDPU . 2004 № 2 (1), S.215-221.
15. Rehionalna ekomerezha Poltavshchyny. Za nauk. red. O.M. Bairak. Poltava. Verstka, 2010 214 s.
16. Rozbudova ekomerezhi Ukrainy /Za red. Yu.R. Sheliah-Sosonka. K.: Prohrama rozvytku OON. Proekt “Ekomerezhi”,1999. 127 s..
17. Rozvytok zapovidnoi spravy v Ukraini i formuvannia Panievropeiskoi ekolohichnoi merezhi. Materialy mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii (m. Rakhiv, 11-13 lystopada 2008). Red. koleh. Hamor F.D. (vidp. red.)ta in.. Rakhiv, 2008. 510 s.
18. Samoilenko V.M., Korohoda N.P. Heoinformatsiine modeliuвання ekomerezhi. K. Nika-Tsentr, 2006 224 s.
19. Teoretychni ta praktychni aspekty formuvannia ekomerezhi na prykladi Mykolaivskoi oblasti Ukrainy [O. Derkach, H. Kolomiets, V. Kostyshyn ta in.]. Naukovi zapysky TDPU. Serii: heohrafiia. Ternopil: Vyd. viddil TDPU. 2004. № 2 (1), S.211-215.
20. Tkachov A., Ivanenko I. Kontseptualni osnovy formuvannia natsionalnoi ekomerezhi Ukrainy / Ridna pryroda. K. TOV „ADEF-Ukraina” . 2000. № 2, S. 50-55.
21. Farion Yu.M., Chekhni V.M. Landshaftoznavchi aspekty stvorennia ekomerezhi Ukrainy/ Ukrainysky heohrafichni zhurnal. K. Vyd. dim „Akademperiodyka” 2004. № 3, S.36-43.
22. Formuvannia rehionalnykh skhem ekomerezhi. Metodichni rekomendatsii [T.Andriienko, A.Maliuk, L.Vakarenko, Ye.Hrebeniuk ta in.]. K. 2004. 76 s.
23. Tsaryk L.P. Heohrafichni zasady formuvannia i rozvytku pryrodokhoronnykh system Podillia: kontseptualni pidkhody, praktychna realizatsiia. Ternopil. Pidruchn. i posibn,2009. 320 s..
24. Tsaryk L.P., 2003. Zberezhenia landshaftnoho riznomanittia Zakhidnoho Podillia u konteksti formuvannia rehionalnoi ekomerezhi. Rol pryrodno-zapovidnykh terytorii Zakhidnoho podillia ta Yury Oitsovskoi u zberezheni biolohichnoho ta landshaftnoho riznomanittia. [Zbirnyk naukovykh prats.] Hrymailiv-Ternopil. Lileia, 107–114.
25. Tsaryk L., Kovalchuk I., Tsaryk P., Kuzyk I., Tsaryk V. Pryrodokhoronni standarty YeS – natsionalni i rehionalni realii. K. UZh. 2023 № 4. S.
26. Tsaryk L., Kuzyk I., Tsaryk P. Cuchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku pryrodno-zapovidnoho fondu Kremenetskoho raionu Ternopilskoi oblasti / GLOBAL AND REGIONAL ASPECTS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENTCOPENHAGEN, DENMARKMarch26-28, 2023. COPENHAGEN 2023. S.306-318.
27. Tsaryk L.P., Tsaryk P.L. Lokalna ekomerezha m. Ternopolia. Ekolohichni biuletyn m. Ternopolia. Ternopil. Terno-hraf, 2014. S.107- 195.
28. Tsaryk P.L. Rehionalna ekomerezha: heohrafichni aspekty formuvannia i rozvytku (na materialakh Ternopilskoi oblasti). Ternopil. Red.-vydavn. viddil TNPU, 2005 172 s..
29. Sheliah-Sosonko Yu.R., Hrodzynskyi M.D., Romanenko V.D., Kontsepsiia, metody y kryteryi stvoriannia ekosety Ukrainy K.: Fytosotsyotsentr,2004. 144 s.
30. Biodiversity strategy for. URL: https://ec.europa.eu/environment/strategy/biodiversity-strategy-2030_en
31. Navrh narodnej ekologickej siete Slovenska – neconet. Bratislava, 1996. 371 s.
32. Strategia wdrazania krajowej sieci ecologicznej ECONET-Polska. Warszawa, 1998. 272 s.

Abstract:

Petro TSARYK, Liubomyr TSARYK, Ihor KUZYK, Volodymyr TSARYK. PROSPECTIVE MODELS OF THE CONSERVATION AND ECOLOGICAL NETWORK OF TERRITORIAL COMMUNITIES OF CHORTKIV DISTRICT

In the publication, the main attention is drawn to the improvement of the functional and spatial structure of the protected and ecological networks of the administrative district (AR). The problem of the degree of conservation of territories became especially relevant after the implementation of the decentralization reform, because in some administrative districts and territorial communities the level of conservation is 0.5-5%, while the average district indicator is 13.98%. It was established that protected areas in the Chortkiv administrative district are represented by 10 of the 11 protected categories available in Ukraine. The situation with local fragments of eco-networks and basic protected objects is the most problematic. The degree of protection at the level of territorial communities in 72.7% does not meet the established nature protection norms (more than 10%).

The eco-network concept was implemented in Ukraine at the national and regional levels in the period from 2000 to 2015. Despite the expiration of the Law of Ukraine "On the Statewide Program for the Formation and Development of the National Ecological Network for the Period 2000-2015", a number of tasks at the level of new administrative districts and territorial communities remained unresolved within the framework of the program. Precisely those levels at which the basic elements of eco-networks receive their metric reflection and the eco-network system is filled with concrete content. With these elements, it is possible to carry out renaturalization measures, set aside the width of nature protection zones within river Eco corridors, restore the connection between the constituent parts of key territories, establish configurations and fix the boundaries of protective territories on the terrain, etc. Therefore, it can be assumed that instead of office modeling of national and regional eco-network schemes, the stage of substantiation and selection on the ground (visual modeling) begins. At the same time, it is necessary to include not only areas of natural vegetation in the composition of elements of eco-network models, but also the configuration of numerous promising territories and objects proposed for creation by local specialists in nature protection, environmental activists of territorial communities.

The proposed small-scale promising nature reserves and natural monuments (98 positions) will allow to increase the protection of territorial communities, and from the positions of their role in the eco-network of AR will form a new configuration of connecting and protective territories (submeridional direction) such as: Zolotolipsk regional, Baryeka local, Koropetsk local, Strip regional, Dzhuryn local, Seret regional, Nichlav local, Zbrut regional, Dniester national sub-latitudinal connecting territory, Tovtrova regional (sub-latitudinal), New key and connecting territories within landscape areas have been identified, promising protected objects, elements of eco-networks of local importance have been identified. At the same time, the prospect of creating protected areas with an area of more than 100 hectares (Table 2) within six territorial communities will provide an opportunity to design key territories at the regional and local levels. The indicators of existing and prospective protected areas of territorial communities, administrative districts were calculated, taking into account the creation of prospective protected areas and objects (98 units). The most significant changes in the basic elements of regional networks will take place within the connecting territories of the regional and local levels, territorial communities. An integrated map scheme-model of protected and ecological networks with promising protected objects, new local key and connecting territories has been created, which will contribute to the introduction of a territorially differentiated approach to the optimal landscape and ecological organization of the territory.

The eco-network of the Chortkiv administrative district represents the rank of a subsystem of the regional eco-network of the Ternopil region. Its basic structural elements are: 2 key territories of national rank (Medoborska and Zalishchytska), 5 key territories of regional rank (Yablunivska, "Dacha Galileya", Shuparska, promising Baryska, Skala-Podilska, Borschivska, Koropetska, Serednyoseretska) and local rank (Nad Dzhurynom, Chahor, Moklekiv, "Forest Mordova").

The connecting national territory is Dnistrovsk, regional ones (Tovtrova, Zbrutska, Seretska, Stripska, Zolotolipska). Local connecting territories will be (Bpriska, Dzhurynska, Nichlavska, Seretsko-Zbruska). In connection with the creation and prospect of creation of new protected territories and objects, there will be a change in the configuration of mainly capital and protective territories, as well as the filling of protected objects in territorial communities (Koropetska, Zolotopoticska, Zalishchytska, Chortkivska, Husyatynska). The formation of updated models of protected and ecological networks of the administrative district will contribute to the optimization of the landscape and ecological organization of the territory.

Key words: protected network, econetwork, administrative district, territorial community.

Надійшла 08.04.2023р.